

“Нас може і не стати, але залишимо по собі пам'ять, легенду для нових борців”. Це слова відомого отамана, полковника української армії Якова Гальчевського-Орла. Вони стали найголовнішим сподіванням тих, хто очолював і брав участь у Ямпільському повстанні, і тих, хто дійсно до сьогодні залишились “людьми з легенди”. Адже, як писало “Місто” у минулому номері, тільки днями, через 85 років, реабілітували 22 вінничан — радянська влада у 1922 винесла вирок до розстрілу та позбавлення волі. Та що все ж таки сталося взимку 21-го року, про що не пишуть підручники, про що і через стільки років так мало знають самі історики?

Про це розповів дослідник життя Вінниччини того часу Костянтин Завальнюк, — провідний архівіст Вінницького обласного державного архіву, який присвятив тому періоду не лише час, але й свою книгу “Провісники волі” — “останнім захисникам державності УНР — польовим командирам та рядовим бійцям національно-визвольних змагань періоду 20-х років ХХ ст.”

— Взагалі, ще у радянські часи були відомості про це повстання, — розповідає Костянтин Вікторович. — Але називали тоді це контрреволюційним виступом і всіляко намагалися применшити його масштаби і соціальний склад учасників. Лише за часів незалежної України почали об'єктивніше досліджувати. За останні роки вийшло дві книги, де згадується Ямпільське повстання і ще кілька публікацій у пресі. Нині разом із ямпільським істориком готовим ще одну книгу, де значне місце буде займати історія саме цього повстання, яке за своїм розмахом було одним із найбільших не лише на Вінниччині, але й у всій Україні. Більше того, повстанцям вдалося сформувати свою адміністрацію, відмінити радянські закони, а натомість встановити Українську Народну Республіку.

— Історики володіють таким фактажем?

— Безперечно, це повстання невідоме широкому загалу, бо відомості про нього розрізnenі і, як не прикро визнати, мало фахівців цікавляться цим періодом нашої історії.

— Чи додасть щось нового справа останніх реабілітованих — страченых у 1922 році?

— Саму справу ще не передали в архів, однак, судячи з попереднього списку, то це люди, які не відігравали якоїсь серйозної ролі у повстанні, швидше за все, вона була фрагментарною, але їх “торкнулася” рука радянського правосуддя. Втім, ті, хто активно боролися проти комуністичної влади, досі нереабілітовані. Взяти хоча б керівника повстанців Лозана — і така доля усіх отаманів. Очевидно, пояснення цьому є у застарілості закону про реабілітацію жертв політичного терору, який не є досконалим...

А був на Ямпільщині отаман Семен Ільницький — яскравий керівник визвольної боротьби усього Поділля. Сам він полковник царської армії, воював на румунському фронті, а взимку 1917 року прибув додому, у с. Довжок, разом із військовою частиною у бойовому порядку. Згодом люди були розпущені, а зброя прихованна.

Та коли постало питання УНР, Ільницький знову зібрал свої колишніх побратимів, відкопав зброю, із числа своїх однодумців створив окремий Наддністрянський курінь, який згодом влився в армію УНР. До речі, один із учасників загону Семена Ільницького у 1918 році випустив у Лондоні книгу спогадів про “Ямпільську республіку”, але обмежена 1919 роком, вона є у Ямполі. Про неї стало відомо після перебудови...

Після загибелі отамана Ільницького місцеві більшовики відчули для себе радісне полегшення і з подвійною енергією заходилися втілювати на Ямпільщині свої людиноненависницькі експерименти. Однак, попри сприятливу для себе обстановку та присутність на Поділлі чужоземних військ, вже на початку лютого 1921 р. вдарив грім народного невдоволення. Люди взялися за сокири, вила, лопати та з гаслом “За Радянську владу без комуни і комуністів” виступили проти нав'язуваних їм порядків та жорстокого гноблення. Як зазначали самі більшовики, конкретною причиною виступу були “петлюровская агитация в связи с разверсткой курей, яиц, закрытием маслобоен, мельниц и вылавливанием дезертиров”. Крім цього, більшовики визнавали, що за національним складом повстанці були виключно українцями, а за соціальним — “мелкие кулаки, середняки и несознательные бедняки”.

Накази у штаби

в Ямполі та Бабинцях надходили з Румунії

від петлюровських офіцерів

Розпочалось повстання 3 лютого 1921 року в с. Бабчинці нинішнього Чернівецького району Вінницької області, досить швидко охопивши Ярузьку, Ямпільську, Бабчинецьку та Великокінську волості Ямпільського повіту та частину сіл Могилівського повіту (Шендерівка, Людвіківка, Садківці).

Організацією повстання займалися штаби: основний (підпільний) у Ямполі і польовий у Бабчинцях, а загальні накази та інструкції надходили з Румунії від петлюровських офіцерів. Очолив народне повстання, як уже згадували, колишній підпрапорщик царської армії Федір Іванович Лозан, найближчим помічником якого був “известный местный бандит” Яків Гінець (Лунець). Також серед помічників отамана згадуються мешканці Ямполя Антон Омелянович Барський (“бывший торговец бакалейной лавкой”) і Гречківський (“бывший трактирщик — кулак”), а також с. Цекінівки Фортуна (“деревенский кулачек”) та с. Гальжбіївки “кулак” Мельник.

— Що конкретно стало поштовхом до повстання?

— Формально — майже анекдотичний випадок: місцевою міліцією та комендантською командою у Бабчинцях було знайдено і конфісковано самогонний апарат, на захист власника якого піднялось усе населення. Однак, про те, що повстання було добре організоване та сплановане, свідчать спогади одного з його учасників: “В первый день восстания мы были собраны в Бабчинцах около церкви. Когда из села Моевки одна из частей красноармейцев повела наступление на восставших, мы, группа повстанцев, в том числе я, оттеснили одну из групп красноармейцев, которые, скрываясь от нашего преследования, забежали в дом Федора Мельника, где мы их обезоружили и после этого часть расстреляли, а часть зарубили. После расправы над этими красноармейцами мы повели наступление на село Моевку, где около Барабашева става в направлении к лесу села Боровки мы захватили в плен 5 красноармейцев, которых... расстреляли. После этого мы вернулись обратно и направились в сторону Сокола и хутора Патрилівича, где у нас произошла стычка, в результате чего нами было расстреляно более 30 человек. И, таким образом, в селі Бабчинцах 5 дней село находилось в руках повстанцев и только лишь когда пришла помощь со стороны Моевки, Сокола и других сел и красноармейскими частями было окружено село, мы все разбежались”.

Із Бабчинець повстання почало швидко поширюватись і по інших місцях Ямпільщини. У цей час штаб 12-ї дивізії

червоних панічно доносив, що у Ямпільському повіті знаходиться 12 тисяч повстанців, а у Могилівському — 5 тисяч при 200 кавалеристах "без сідел".

"Контрреволюційний рух" охопив населені пункти Грушку, Садки, Коси, Вила, Букатинку, Мервинці, Бушу, Іванків, Мікільське, Бабчинці, Суботівку, Яругу, Михайлівку, Блу, Гальжбіївку, Петрушівку, Миронівку, Пороги, Добрянку, Дзигів Брід, Велику Кісницю, Цекінівку, Вольфанівку, Тростянець Ямпільського повіту, а також Шендерівку, Людвіківку, Садківці та інші.

Особливо успішним для повстанців було взяття містечка Яруги та села Тростянець, де загін отамана Лозана (блізько 3 тисяч чоловік, з яких лише половина мала вогнепальну зброю) розігнав місцеві органи "совєтської" влади та розбройв майже сто червоноармійців, поповнивши таким чином своє озброєння. Однак і після цього повстанська кавалерія (блізько 500 чоловік) була здебільшого без сідел та зброї.

— Якщо більшовики радили загибелі отамана, хто із їхніх активістів був убитий повстанцями?

— Трьох — ярузького волосного воєнкома Манаєва, слідчого "особого отдела" Румкордону Богданова та кулеметника карного батальйону Терентія Урсола, уродженеца с. Гальжбіївка). В успішному наступі повстанців була чимала заслуга і колишнього царського підпрaporщика Федора Антоновича Данькевича. Ще до повстання він за завданням керівництва організував у своєму селі Тростянець та у Дзигівці підпільні осередки, завдяки цьому зазначені села пізніше опинилися на боці повстанців. Більше того, під час самого повстання він служив старшиною більшовицького караульного батальйону в Ямполі. Під Гальжбіївкою, де мав бути розгорнутий його взвід, поширив серед своїх підлеглих паніку і ті ганебно втекли у Ямпіль. Пізніше ворог в офіційному повідомленні згадував, що з лютого повсталими селянами з Гальжбіївки, Білої та Флемінди загальною чисельністю близько 1500 чоловік, озброєних гвинтівками та бомбами, було вчинено напад на Ямпіль.

— Скільки часу тривала влада повстанців?
— Як зазначили самі більшовики, у Ямполі влада повстанців трималася з 5 по 9 лютого 1921 р. Проте за цей недовгий період повстанцями було видано ряд наказів про вільний обіг усіх грошей (за винятком радянських), свободу торгівлі, відозви із закликом до повстання проти комуни, а також сформовано свою адміністрацію. Під впливом успіхів повстанців більшовики терміново зайнялися евакуацією своїх установ із Могилева-Подільського, а також вживали усіх заходів для оборони міста. Все ж, сили були далеко не рівні. Вже 7 лютого більшовицькі полки перейшли у наступ проти повстанців. Також у придушені повстання брали участь 35 бригада 12-ї дивізії і загони, сформовані з міліціонерів Могилівського повіту (загальна чисельність цих загонів — 130 чоловік).

Повстанці хоробро оборонялися, незважаючи на чисельну перевагу більшовиків, які визнавали, що "в некоторых случаях замечается особый героизм, как, например, контрнаступление, драка до последнего патрона". А 10 лютого повстання було жорстоко придушене, "ваташки повстання знищенні", "вбито понад 300 бандитів". На втихомирені села ворог накладав контрибуцію: тільки Бабчинці повинні

були сплатити близько

10 тисяч пудів хліба,

15 голів великої

рогатої худоби

і декілька штук

овець та свиней...

До речі, під час придушення повстання жертвою червоних карателів стало і село Оленівка Могилівського повіту — його спалили дотла.

Зазнала значних втрат і противежна сторона, щоправда, намагались применшити їх масштаб. Так, лише за офіційними даними, з боку більшовиків загинули 3 партійні активісти, 5 червоноармійців карного батальйону, близько 30 червоноармійців 104 полку, поранено 4 чоловік та пропало безвісти 10. У той же час, до цього списку, очевидно, не зарахували загиблого міліціонера та іншого, "важко побитого бандитами". Крім цього, вдалося виявити і згадку про загиблого в бою під Ямполем з 8 на 9 лютого 1921 р. агітатора-організатора повітової політпросвіти Скрипника. Очевидно, втрати були набагато більші, ніж офіційні дані.

На відплату більшовики почали проводити масові арешти та розправи. На 15 лютого було заарештовано до 500 чоловік, чимало з яких згодом були страчені. При цьому засудженим ставилося у вину те, що "с оружием в руках принимал участие в наступлении против красноармейцев". Вирок, як правило, був остаточний і оскарженню не підлягав.

На втихомирені села, як свого часу на Кетроси, ворог накладав величезну контрибуцію. Скажімо, Бабчинці повинні були сплатити близько 10 тисяч пудів хліба, 15 голів великої рогатої худоби і декілька штук овець та свиней. На Петрашівку накладено стягнення у тисячу пудів зерна та 12 голів великої рогатої худоби, на село Біла — 500 пудів хліба і 3 голови худоби. Усе зібране продовольство, за винятком зерна із Ямполя, яке передавалось у розпорядження комнезаму, надходило у продогорни, а це у Росію. До того ж, у Бабчинцях в населення було вилучено величезну кількість обмундирування, яке забрав собі 104-й полк: 500 штук білизни, 250 аршинів попотна, 14 аршинів селянського сукна, 13 пар чобіт і 30 кожухів.

Що стосується долі керівника повстання Федора Івановича Лозана, то після його поразки він тривалий час переховувався по селянських льохах та садках, аж поки 25 листопада 1925 року не був спійманий місцевими каральними органами. Долю Федора Івановича вирішувала Надзвичайна сесія Могилів-Подільського окружного суду, яка і засудила його до розстрілу.

Тепер, коли ніби багато чого стає очевидним, хоч і немає в живих свідків, та й, відверто кажучи, дітей, батьків яких реабілітували сьогодні, самі лідери "Ямпільського повстання" залишаються "людьми з легенд". Легенд, у яких "бандити" йшли у бій із піснею "Ще не вмерла Україна..."

Підготувала

Оксана ПУСТОВІТ

Віднесені в дійсній сектор за 1932-33-34 рр.

№ пн.	Назва к-ва	Колич. с. населен. по даним 17 лі-14г.	Скількість		
			За 1932	за 1933р.	за 1934 /за 17 лі- 14г.
1.	Барський.....	45	6548	1367	3300 1175
2.	Волочиський.....	49	69531	1361	2822 1140
3.	Деражнянський.....	44	57746	1152	2587 900
4.	Заславський.....	57	80930	1788	2712 1726
5.	Кам'янецький.....	55	75697	1464	2603 1056
6.	Ляшковецький.....	25	42140	886	1481 842
7.	Могилівський.....	44	53644	1356	7397 1035
8.	Ж-Кутіловецький....	24	23936	715	3716 576
9.	Н-Ушицький.....	55	24025	1733	2954 1332
10.	Орининський.....	26	41711	693	1372 829
11.	Сатанівський.....	26	31067	725	1343 973
12.	Славутський.....	63	61373	1797	3016 1425
13.	Теофіпольський.....	47	87766	1600	2286 1549
14.	Ст.-Ушицький.....	25	35938	673	924 791
15.	Чемеровець.....	26	45547	734	1364 937
16.	Хмельницький.....	36	65211	1264	3796 1186
17.	Чечетинський.....	23	31068	1063	3233 730
18.	Ямпільський.....	26	64343	1243	1703 1253
Всого по 182		707	1059131	21727	48634 194961
з цого на сіл.		3261	354336	86984	267520 63581

ПРИКАЗ №3

По гор. Ямполю и его уезда
21 Июня 1920 г.

Воено-Революционный Комитет гор. Ямполя и его уезда предписывает всем бывшим до Петлюровской власти председателям волостных в сельских районах вернуться к исполнению своих обязанностей образовать ревкомы и установить строгий революционный порядок.

Все распоряжения изданные петлюровской властью аннулируются (отменяются).

Всем ревкомам немедленно войти в связь с уездревкомом.

Председатель Ревкома СМИРНОВ

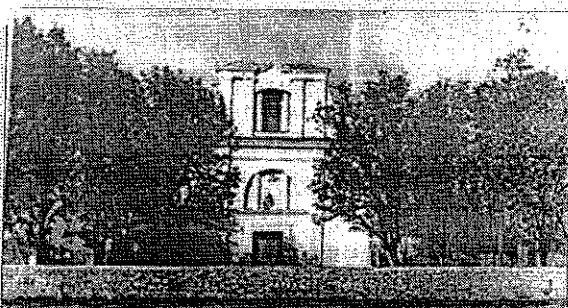
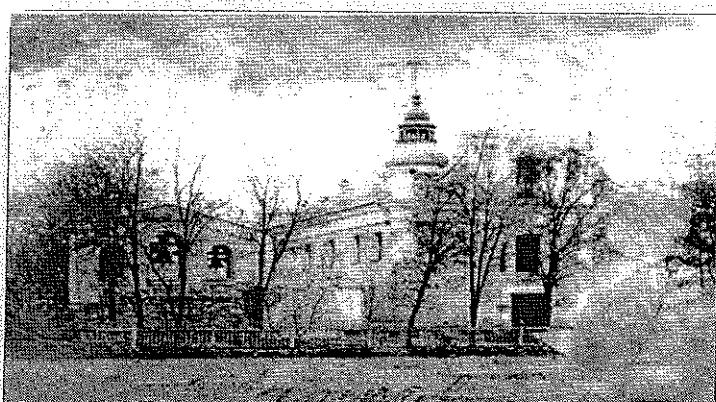
Секретарь ФИЛЬШТИНСКИЙ

№ 53.

1921 р. грудень. Ямпільський повіт. – Повстанська відозва до населення Ямпільщини та Могилівщини.*)

Наказую всім озброїтись і бути кожну хвилю готовим до виступу. Армія УНР уже виступила і зараз б'ється з нашими ворогами. Нам як можливо найскорше треба повстати для того, щоби облегчити наступ, бо як і ми не дамо підтримки нашим братам, то їм знову прийдеться залишити територію України, а Вам залишиться у ярмі жидови та кацапів. Хто в час повстання не піде поруч з нами, то є наш лютий ворог. Ми з ним після перемоги порахуємося. Зараз провадиться по всій Україні загальне повстання, кругом нас чуються гарматні вибухи, котрі свідчать, що пануванню більшовиків приходить кінець. До зброї – за визволення рідної України. Хай живе Вільна, ні від кого не залежна Україна.

ДАВО, ф. Р-835, оп. 1, спр. 66, арк. 1515, Копія.

- 1) Лысий Кирил Степанович 19 лет.
- 2) Антонюк Дмитрий Саввович 19 лет.
- 3) Целиш Иван Казимиевич 40 лет.
- 4) Педециц Елиазар Фокевич 42 лет.
- 5) Баран Домин Денисович 50 лет.
- 6) Дверницкий Иосиф Ксенофонтович 55 лет.
- 7) Погонец Павел Степанович 50 лет.
- 8) Кисиленко Никифор Фомович 22 лет.
- 9) Кисиленко Корней Симеонович 27 лет.
- 10) Зинько Кузьма Иванович 21 года.
- 11) Зинько Давид Иванович 19 лет.
- 12) Маращук Трофим Константинович 41 года.
- 13) Логвинович Александр Николаевич 27 лет.
- 14) Логвинович Евгений Николаевич 25 лет.
- 15) Коренний Филипп Емельянович 21 года.
- 16) Белоенко Леонтий Матвеевич 30 лет.
- 17) Филиппин Григорий Пантелеевич 26 лет.
- 18) Кирюх Фома Иустинович 27 лет.
- 19) Батаглюк Филимон Васильевич 22 года.
- 20) Белус Сергей Тимофеевич 36 лет.
- 21) Кисиленко Прокофий Корнеевич 25 лет.
- 22) Пулько Никифор Саввович 35 лет.
- 23) Семенюк Лаврентий Аксентьевич 23 лет.
- 24) Баран Филипп Петрович 24 лет.
- 25) Шиполка Николай Филиппович 50 лет.
- 26) Поух Тимофей Степанович 24 лет.
- 27) Посвятенко Сергей Климентьевич 27 лет.

Победоносная Рабоче-Крестьянская Красная Армия уничтожила на фронтах банды Врангеля и Петлюры.

Особое Отделение, охраняющее ближайший к фронту тыл, являясь органом Всероссийской Чрезвычайной Комиссии по борьбе с контрреволюцией всех видов, уничтожит по последнюю изву, мешающую перейти к мирному строительству – всем бандитам и укрывающим их. Особое Отделение будет расстреливать, имущество их конфисковывать, а хаты сжигать.

Начальник Особ. отд.
Г. Чернобыльский.
ДАВО, ф. Р-1745, оп. 2, спр. 5, арк. 572. Копія.

1921 р. Вінниця. – Витяг із звіту Подільського губвиконкуму за 1920-1921 рр. про боротьбу з повстанським рухом.

Вслед за Гайсинської, була открыта не менее интересная и важная, по существу, Проскуровская организация численностью 37 человек, которая служила этапом для прибывающих из-за кордона петлюровских курьеров, инструкторов повстанческих комитетов, где их снабжали Советскими документами и деньгами. Организация эта получила крупную сумму от Петлюровского штаба и состояла из железнодорожных служащих других учреждений, преимущественно интеллигентов.

Вскоре после раскрытия первой Проскуровской организации была раскрыта вторая, численностью 400 чел., при 15 пулеметах, имевшая связь через Верхолу и Марковского с закордоном. Руководили организацией некие Петько и Туз. В состав этой организации входили многие члены «Черной Маски», вздумавшие было стать на путь террористических актов, но до сих пор себя не проявившие.

Раскрыта Каменец-Подольская организация, охватившая разные части уезда, численность в 150 чел., руководителями которой были некий Ветрянов, и сын священника «Сашка» и Командир Летучего Повстанческого Отряда Петрушенко, он же Демьяненко. Участники Каменецкой организации преимущественно студенты, учителя и кулаки.

Наряду с вышеуказанными организациями были раскрыты:

Бершадская – численностью 23 чел., Жмеринская – 42, Каменец-Подольская (2-я) – 11, Брацлавская – 11, Немировская – 10, Жмеринская 2-я – 33, Винницкая – 39, Ямпольская – 17, Ольгопольская – 7, Немировская 2-я – 20 и Могилевская – 89 чел.

Все организации, руководимые офицерами и учителями, поддерживаемые кулачеством и интеллигенцией, проходили под жалто-блакитным флагом Петлюровщины.

Из всех раскрытых контрреволюционных Петлюровских организаций удалось установить, что готовившиеся восстания и бандитизм руководились Центральным Повстанческим Комитетом, который получал директивы и указания из Петлюровского штаба и давал поручения атаманам по ведению боевых операций.

Таких атаманов крупных банд в 1921 году на территории Подолии насчитывалось до 12, среди которых выделялись своей активностью «ЛЫХО», «ЗАБОЛОТНЫЙ», «ХМАРА», «ШЕВЧУК», «ПУШКАРЬ», «ХОДАК» И ДР.

1921 р. червня 10. Тростянець. - Витяг з наказу № 2 по гарнізону Н-ської червоної козачої бригади про вжиття репресивних заходів щодо осіб, які не здали зброю.

§2.

Мною замечено, что до сих пор не представлені списки заложників, требуемне комендантом гарнізона, а также не сдано оружие, хранящееся мирными гражданами, что влечет за собой репрессивные меры и насильтвенное выкачивание оружия вплоть до расстрела и сжигания сел. В этом усматривается халатное отношение гражданской власти, а в частности комнезамов данного района. Наглядным примером может служить с. Татаровка, сожженная по моему приказанию 8-го июня 1921 г. за несдачу оружия и активной помощи бандам, оперирующим в районе расположения гарнізона. Во время пожара означенного с. Татаровки в течении нескольких часов слышались взрывы гранатов, орудийных снарядов и ружейных патронов.) В последний раз призываю подчиняться местным органам соввласти и сдать все имеющееся огнестрельное и холодное оружие в сорокавосьми часовой срок ревкомам и комнезамам.

б) Председателям Комнезамов, Исполкомов и Ревкомов принять самые решительные меры к сбору оружия у мирного населения и собрав таковое по описи, представить коменданту гарнізона в вышеуказанный срок. Напоминаю Вам, представителям соввласти на Правобережной Украине, что наступил момент возвращения порядка и искоренения бандитизма. Дабы дат возможность трудовому крестьянству приняться за свой мирный труд.

§ 3.

Председателям Комнезамов, Исполкомов и Ревкомов за помощью вооруженной силы обращаться к коменданту гарнізона. Помня, что неисполнение § 2 п. б) настоящего приказа повлечет за собой арест в качестве заложников, начиная с пятичатников и кончая председателями Волостей, как халатно относящихся врагов к делу революции.

*Начгарнізона Григорьев Комендант Швачко
ДАВО, ф. Р-892, оп. 1, спр. 11, арк. 169. Копія.*

Історія українського народу знає чимало героїчних сторінок боротьби за волю, за державність України. Одна із них – безприкладний спротив могутньому та грізному ворогу у 20 – х роках ХХ ст., намагання у нерівному герці будь – що відстояти та зберегти своє право на існування. Це про них, останніх захисників молодої Української держави, яка вистояла на уламках колишньої царської імперії, з почуттям неприхованої гордості колись писав Головний Отаман Військ УНР С.В. Петлюра, відзначаючи їх неоцінений вклад у врятування західної цивілізації: “Ми вступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнавати, як самостійну державу ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдиною боротьбою, упертою й безкомпромісною, ми показали світові, що Україна є її народ живий бореться за своє право, за свою свободу й державну незалежність. Ті, що легковажили наш рух, тепер побачили, що ми така сила, якої не можна не брати на увагу. Самі російські большевики словами Леніна заявляють, що тільки через боротьбу з Україною большевизм не дійшов до Західної Європи. Признаймося бе гордоців і без зайвої скромності, що за час двохлітньої нашої боротьби ми створили українську націю, яка надалі активно боротиметься за свої права, за право самостійно й ні від кого незалежно порядкувати на своїй землі”. Зрештою, дивні це були “бандити”, які йшли у бій з піснею “Ще не вмерла Україна”, які брали міста і села і проти яких Советська Росія кидала у бій відбірні частини – будьонівців, котовців, примаковців, добровольців з числа китайців, тощо.

Бреєши, людоморе!

За святую правду – волю

Розбойник не стане,

Не розкүє закований

У ваші кайдани

Народ темний, не заріжє

Лукавого сина,

Не розіб'є живе серце

За свою країну

Л о з а н

Федір Іванович

(керівник антибільшовицького Ямпільського

повстання 1921 р. Підпрапорщик царської армії, помічник отамана С. Ільніцького, Георгіївський кавалер. Сестру розстріляно в 1923 р. під час облави. Соратники Барський, Фортuna, Мельник, Гречковський. Бій прийняли в Ямполі, проти повстанців було кинуто 66, 208, 209 та 210 полки

24 дивізії, а також міліцейські загони під командуванням І. М. Чебана 10.02 1921 р., повстання було жорстоко придушене, ватажки повстання знищені за доносами.

В Ямполі було розстріляно 300 повстанців.

На Ямпіль було накладено контрибуцію та вимоги видачі повстанців).

Л я х о в и ч

(отаман Брацлавського куреня смерті. Брав участь у звільненні повітів Брацлавського, Гайсинського, Ольгопільського, Ямпільського

1919 -1920 рр.). Загін налічував 20000 тис. чол. Підступно вбитий в 1920 р. лікарем Житкевичем. Труп покійного більшовики возили з містечка у містечко, показуючи його за гроші.

(за матеріалами книги Р. М. Коваля “Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії”. – К., 1998).

Чимало сьогодні пробують писати на історичні та краєзнавчі теми, нині це модно та й політичні сили в боргу не залишаються. Дивно, що й досі як і колись підтасовують факти, перекручують події, пишуть не маючи ні досвіду, ні знань з історії та нехтують архівами. Це невипадково адже й досі ті хто нищив все українське, і все те, що могло б свідчити проти тих катів, розповісти про їхні злочини... Вони все ще плекають надію сковати назавжди правду та уникнути відповіді за свої злочини. Прикриваючись різними гаслами. Статтю яку Я прочитав в Ямпільських вістях за 18 лютого 2009 р. В. Бойко з селища Безводного мене прикро вразила... Це притому, що чимало статей присвячених Визвольним змаганням на Поділлі було надруковано в пресі та історико – краєзнавчій літературі. Автор описує події 1918 р на Ямпільщині використовуючи радянські довідники в яких всі хто виступив проти більшовиків або петлюрівські бандити, буржуазні – українські націоналісти, куркулі. І це вже після того, як з деяких справ знято гриф цілком таємно... Щодо качківської самооборони Криворучка то ці події описані в спогадах Д. Косаківського виданого в Лондоні 1958 р. «Так творилось українське військо», «Ямпільська республіка» та її збройні сили. Перерахую ще декілька джерел щоб було зрозуміло де можливо потрібно брати інформацію щоб хоча б більш – менш зрозуміти про події 1917-1919 рр., 1920 -1933 рр. на Поділлі та Ямпільщині. І. П. Мазепа «Україна в вогні й бурі революції 1917 - 1921», Українська поезія доби національно – визвольних змагань 1917 – 1921 рр. (Історичний клуб «Холодний Яр»), Вінниця «Злочин без кари» (Фонд Імені Івана Багряного США) Українське товариство репресованих., А. Давидюк «Жертви червоного терору»., Народовбивство в Україні (офіційні матеріали про масові вбивства у Вінниці) Олег Романів., К. Завальнюк «Провісники волі»., Володимир Петренко «Більшовицька влада та українське селянство у 20 – 30 – х роках. ХХ ст.» (причини, технології, наслідки Голодомору – геноциду)., «Червоні журна» В. М. Вітковський, В. М. Тимчук, І. В. Мазило., «Орел Подільського краю» Л. Філонов., К. Завальнюк., В. Резнік. Це лише чимала частина видань, що розповідають про ці події і в додаток наведено архівні документи того часу, що в свою чергу коментару не потребують. Повертаючись до Ямпільської республіки на що автор зауважує про її недовге існування то це лише той факт, що автор статті не бачить масових виступів селян та окремих загонів під командуванням отамана Зеленого, Ільніцького, Лампіги, Кушніра, Волинця, Хмари, Горбанюка Н. Р. псевдо «Вогонь» та багато інших. Які відмовились здатись червоним загонам ціною свого життя. І це не домисли, а факти допитів захоплених в полон повстанців про своїх командирів. Опис їхньої загибелі ретельно перевірявся, що було б важко сфальшувати перед органами ДПУ які ретельно вишукували не тільки повстанців а їхніх родичів. Наведу лише окремий епізод спогадів Якова Гальчевського псевдо «Орел»: Скільки безіменних захисників Вітчизни лягло у нашу землю... «Кожному з нас розстріляно кого - небудь близького рідного ... - писав Яків Гальчевський. – У мене є козак (Онисько Грабарчук – Ред.) Два роки вже зі мною. За його повстану діяльність більшовики в серпні 1921 року застрілили його брата Давида. Цього року піймали сестру Оляну; питуючи її за Ониська, катували її, насилували, живою засипали в яму, яку вона собі викопала. Вона нічого не казала бо не знала; забрали її в губчека, де й розстріляли за що? Є козак Гриць Осидчук, з 1919 року в повстанні: за нього розстріляли сестру і старого батька. В с. Літинці 4 брати Антонюки в повстанні з 1919 року. Торішнього року в серпні їхнього батька Гриця Антонюка, питуючи за синів, мучили: поодрізували вуха, носа, очі викололи, по суглобах розбириали руки, обрізали губи, язика вирізали, і шаблюкою в горло закололи, вивезли за село і затоптали в болото і наказали не ховати мученика. Коли поїхали кати, все село почало голосити, але боялось ховати. Тоді прийшли сини, збили домовину в своєму садку і там сковали мученика за Україну, без попа і хреста. Таких випадків мільйони. Сльози навертаються, коли пишеш і пригадаєш все». О таким людям і поставлено хреста у Кипоровому Яру. Прочитавши ці рядки спогадів отамана Орла навряд чи назвеш їх бандитами. Та й отаман був за фахом учителем який мріяв все життя навчати дітей, але доля розпорядилася інакше його життя було покладено на вівтар України. Але стаття В. Бойко це передрук старої радянської літератури, довідників написаних для радянської системи... В тогочасних якщо так можна називати працях ... Потрібно б якось було пов'язати з комуністичною ідеологією та пояснювати цим українцям за що їх нищили... Скільки люді розстріляно в Вінниці, Могилеві – Подільському без суду і слідства. За ніч розстрілювали сотнями невинних та дійсних патріотів України, ховаючи свої злочини безодні ям. Наводжу коментар із книги «Так творилось українське